

УДК 005.591.43

ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Коростова Ірина Олександрівна, аспірантка, Приазовський державний технічний університет, м. Маріуполь, kiachka2008@mail.ru, +380985767274

Korostova Irina, espranto, Pryazovskyi State Technical University, Mariupol

Korostova I. O. Basics of environmental audit of industrial enterprises.

The relevance of the topic due to the fact that modern ecological situation in Ukraine is characterized by mostly negative indicators of the state of the environment and its components, strengthening of anthropogenic impact on the environment, intensification of use of natural resources, increasing number of industrial and other facilities and enterprises, the functioning of which represents a real threat to the life and health of the population and environmental safety of territories. The existing institutions of environmental management designed to ensure the right of everyone to a favourable environment, not always cope with their tasks. Thus, the article studies the essence of environmental audit, studied his subject area, developed the main stages of the environmental audit at the enterprise. Using the audit enables you to make a real assessment of compliance with the requirements in the field of environmental protection, nature use and ecological safety; to identify weak points in the evaluation region and to develop corrective actions; to prevent harm to the environment; to increase the investment attractiveness of the nature users and much more. Environmental audit is one of the factors of increasing the efficiency and pace of development of the regional economy, preserves the environment. This is due to: stimulation of environmental activities of enterprises, increasing the output of finished products, improving the competitiveness of domestic products, increasing consumer demand for products, the greening of technological process and introduction of energy-saving and low-waste technologies, prevention of technogenic and ecological disasters, improvement of the environment.

Коростова І. О. Основи екологічного аудиту промислових підприємств.

Актуальність теми обумовлена тим, що сучасна екологічна ситуація в Україні характеризується переважно негативними показниками стану навколишнього середовища і її компонентів, посиленням антропогенного впливу на природу, інтенсифікацією використання природних ресурсів, збільшенням кількості промислових і інших об'єктів і виробництв, функціонування яких являє собою реальну загрозу життю і здоров'ю населення та екологічній безпеці територій. Існуючі інститути управління природокористуванням, покликані забезпечити право кожного на сприятливе навколишнє середовище, не завжди справляються з покладеним на них завданням. Таким чином, у статті досліджена сутність екологічного аудиту, вивчена його предметна область, розроблено основні етапи екологічного аудиту на підприємстві. Використання екоаудиту дозволяє зробити реальну оцінку дотримання підприємством вимог в області охорони навколишнього середовища, природокористування та екологічної безпеки; виявити «слабкі» місця в оцінюваній області та розробити коригувальні заходи; запобігти заподіяння шкоди навколишньому середовищу; підвищити інвестиційну привабливість природокористувачів і базато іншого. Екологічний аудит є одним із факторів підвищення ефективності і темпів розвитку економіки регіонів, зберігає її навколишнє середовище. Це відбувається за рахунок: стимулювання природоохоронної діяльності підприємств, збільшення випуску готової продукції, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, збільшення купівельного попиту на продукцію, екологізації технологічного процесу і впровадження енергозберігаючих і маловідходних технологій, запобігання техногенних та екологічних катастроф, оздоровлення навколишнього середовища.

Korostova I. A. Основы экологического аудита промышленных предприятий.

Актуальность темы обусловлена тем, что современная экологическая ситуация в Украине характеризуется преимущественно негативными показателями состояния окружающей среды и ее компонентов, усилением антропогенного воздействия на природу, интенсификацией использования природных ресурсов, увеличением количества промышленных и других объектов и производств, функционирование которых представляет собой реальную угрозу жизни и здоровью населения и экологической безопасности территорий. Существующие институты управления природопользованием, призванные обеспечить право каждого на благоприятную окружающую среду, не всегда справляются с возложенной на них задачей. Таким образом, в статье исследована сущность экологического аудита, изучена его предметная область, разработаны основные этапы экологического аудита на предприятии. Использование эоаудита позволяет сделать реальную оценку соблюдения предприятием требований в области охраны окружающей среды, природопользования и экологической безопасности; выявить «слабые» места в оцениваемой области и разработать корректирующие мероприятия; предотвратить причинение вреда окружающей среде; повысить инвестиционную привлекательность природопользователей и многое другое. Экологический аудит является одним из факторов повышения эффективности и темпов развития экономики регионов, сохраняет окружающую среду. Это происходит за счет: стимулирования природоохранной деятельности предприятий, увеличение выпуска готовой продукции, повышение конкурентоспособности отечественной продукции, увеличение покупательского спроса на продукцию, экологизации технологического процесса и внедрения энергосберегающих и малоотходных технологий, предотвращения техногенных и экологических катастроф, оздоровлению окружающей среды.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в умовах глобалізації економіки та нестійкої політичної ситуації посилюється значення конкурентної боротьби на всіх рівнях. Металургійні підприємства змушені шукати нові способи залучення споживачів і збільшення

прибутку. При цьому все більшу роль починають грати нецінові способи впливу на споживачів, безпосередньо пов'язані з збільшенням ролі людського фактора, що додає економіці інноваційний, інтенсивний характер, структурний динамізм, висока якість. В умовах розвитку ринкових відносин в Україні все більшої гостроти набувають проблеми, пов'язані з впливом на навколишнє середовище. Зокрема, питання оцінки шкоди, яку завдають їй, і оцінки ризику від цього постають як перед самими природокористувачами, так і перед державними інститутами, які здійснюють контроль, приватними і громадськими організаціями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичною основою дослідження слугували праці та науково-практичні висновки зарубіжних та вітчизняних вчених в області екологічного аудиту: Гусевої Т. В., Дайман С. Ю., С. В. Макарова, К. Б. Шагаро, Шестакова А. С., Е. Блокера, М. Шеллингерхоута, Бабиної Ю. В., Боброва А. Л., Н. П. Барішнікова, Р. А. Алборова, Р. П. Серова, Аренса А., Лоббека Дж., Адамса Р., В. П. Суйца та інших. В даній роботі пропонується розібрати більш детально напрямки екологічного аудиту, що надає значний вплив на соціально-економічні процеси в наші дні.

Виділення невирішеної проблеми: вивчення та узагальнення теоретичних основ екологічного аудиту на промисловому підприємстві.

Мета статті - розглянути основи і науково-методичні підходи до проведення екологічного аудиту діяльності промислових підприємств в умовах ринкової економіки.

Результати дослідження. Актуальність проведення екологічного аудиту на українських підприємствах має економічний, екологічний і соціальний аспекти. Приймати рішення про проведення екологічного аудиту підприємство змушують три групи чинників. Екологічні, економічні та соціальні причини часто взаємопов'язані між собою. Так, погіршення стану навколишнього середовища призводить до деградації природного світу, руйнування екосистем та виникнення соціальних проблем здоров'я нації, погіршення екологічної якості життя, одночасно будучи і втратою для економіки, оскільки підприємство несе збитки, виробляючи плату за викиди шкідливих речовин та завданий навколишньому природному середовищу екологічний збиток. Виникнення глобальних екологічних проблем, таких як забруднення атмосферного повітря, водою, ґрунтів, виснаження природних ресурсів, здатне призвести до деградації людської цивілізації.

На нашу думку, **екологічний аудит** – це діяльність екологічних аудиторів для здійснення зовнішньої оцінки функціонування підприємства, що впливає на навколишнє середовище, і розробка рекомендацій та програм по зниженню негативного впливу на здоров'я людини та природу.

Екологічний аудит являє собою комплексний, документований процес об'єктивного виявлення та оцінки відомостей для визначення відповідності критеріям перевірки конкретних екологічних заходів, видів діяльності та інформування споживача про отримані в ході зазначеного процесу результати. Міжнародні стандарти ІСО з екологічного аудиту включають методичні матеріали за принципами екологічного аудиту, процедури аудиту систем екологічного управління та кваліфікаційні вимоги до фахівців з екологічного аудиту [1 с. 116-122, 2 с. 180-185].

Екологічний аудит є досить складним видом природоохоронної діяльності, пов'язаним з використанням великої кількості методик, урахуванням безлічі факторів і організацією взаємодії між учасниками процесу аудиту. Тому часто буває необхідна розробка Програми екологічного аудиту для проведення конкретних видів і типів аудиту. На промислових об'єктах це відноситься до випадків, коли аудит охоплює широкий комплекс питань, пов'язаних з впливом на навколишнє середовище і її станом.

Використання результатів аудиту може істотним чином вплинути на зміну екологічної ситуації на промисловому об'єкті, сприяючи:

- розробки основи для послідовного підвищення ефективності використання природних ресурсів і зменшення негативного впливу промислового об'єкту на навколишнє середовище, головним чином за рахунок уже наявних методів і засобів, а також методів і засобів, що не вимагають значних додаткових витрат;
- обґрунтування необхідності і можливості концентрації зусиль і засобів на найбільш пріоритетних напрямках діяльності, що завдають найбільшої шкоди довкіллю;
- запобігання розвитку гострих локальних екологічних проблем і надзвичайних ситуацій, розробці рекомендацій по своєчасному їх вирішенню;

- створення інформаційної основи для підвищення ефективності інших видів екологічної діяльності на об'єкті: екологічного контролю та моніторингу, екологічного страхування, екологічної сертифікації і т. д.;

- підвищення достовірності екологічної інформації;

- оцінці ефективності існуючих локальних, територіальних, федеральних систем і механізмів екологічного контролю і управління, обґрунтування пропозицій щодо їх подальшого розвитку;

- формування необхідних вихідних даних для розробки і реалізації багатоцільових довгострокових виробничих, територіальних і федеральних екологічних програм.

Зрозуміло, екологічний аудит більшою мірою визначає і оцінює проблеми, ніж їх вирішує. Але, спираючись на незалежні кваліфіковані оцінки, нетрадиційні підходи, комплексний розгляд проблем, з'ясування пріоритетів і напрямків зосередження зусиль, екологічний аудит дозволяє швидше і легше отримувати реальні результати.

Введення та розвиток екологічного аудиту обумовлено необхідністю подальшого вдосконалення та підвищення ефективності регулювання використання екологічно небезпечних технічних засобів, технологій, речовин і матеріалів на об'єкті, вирішення екологічних проблем транскордонного характеру, аналізу і оцінки стану природних і виробничих комплексів, підвищення відповідальності за шкоду навколишньому середовищу.

У зв'язку з тим, що елементи екологічної підсистеми металургійного підприємства можуть бути представлені активами, пасивами чи зобов'язаннями, система обліку повинна надавати інформацію про них через загальноприйняті елементи методу обліку, а саме: документацію, інвентаризацію, оцінку, калькуляцію, рахунки, подвійний запис, баланс та звітність.

Слід підкреслити, що ця проблема на українських підприємствах практично не вирішена, хоча міжнародні стандарти обліку дають усі необхідні для цього передумови. Універсальні підходи до екологічного обліку:

- рахунки підприємства повинні відображати його ставлення до навколишнього середовища, як і вплив зв'язаних із природоохоронною діяльністю витрат, ризиків і зобов'язань на фінансове положення підприємства;

- інвесторам для прийняття інвестиційних рішень необхідно володіти інформацією з екологічних заходів і витрат, пов'язаних із природоохоронною діяльністю;

- оскільки природоохоронні заходи також є предметом управлінської діяльності, менеджерам необхідно виявляти і перерозподіляти природоохоронні витрати таким чином, щоб продукція була правильно оцінена, а інвестиційні рішення базувалися на реальних витратах і вигодах;

- екологічний облік повинен стати підґрунтям сталому розвитку на основі дотримання принципу екоефективності; при цьому екоефективність, припускаючи зниження впливу підприємства на навколишню природне середовище при одночасному рості прибутковості, може вимірюватися тільки за допомогою надання точної інформації з природоохоронних витрат, заощаджень і впливу господарської діяльності на навколишнє середовище;

- законодавство, банки, інвестори, громадськість і конкуренція (у тому числі міжнародна) повинні стимулювати надання звітності з природоохоронних заходів і їх ефективності [3, с.452].

Унаслідок упровадження запропонованих заходів, зміниться напрямок потоків облікової екологічної інформації (рис. 1), що забезпечить формування єдиної інформаційної основи функціонування механізму забезпечення сталого розвитку в системі управління металургійним підприємством.

Відповідно до законодавства екологічний аудит – це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкту екологічного аудиту, що включає збір і об'єктивну оцінку доказів для встановлення відповідності певних видів діяльності, заходів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем і інформації з цих питань вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища і іншим критеріям екологічного аудиту. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про екологічний аудит» виконавець екологічного аудиту має право самостійно визначати форми і методи екологічного аудиту. При цьому замовники (промислові підприємства, зацікавлені центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші юридичні, а також фізичні особи) можуть укладати договір про проведення екологічного аудиту як з юридичними, так і з фізичними особами, сертифікованими для здійснення екологічного аудиту відповідно до вимог законодавства [4]. Предметна область екологічного аудиту представлена на рис. 2.

Процедура екологічного аудиту повинна забезпечувати можливість оцінки відповідності об'єкта, що перевіряється, установленим для нього критеріям екологічного аудиту. Процедура проведення екологічного аудиту повинна бути простою і доступною в керуванні і виконанні.

Рис. 1. Схема формування системи екологічного аудиту

Загальна інформація про об'єкт екологічного аудиту		Система управління навколишнім природним середовищем	
Дотримання природоохоронного законодавства та встановлених екологічних вимог	Предметна область екологічного аудиту		Фінансові ризики, пов'язані з відповідальністю за порушення промислового впливу
Характеристики впливу на навколишнє природне середовище		Заходи з попередження виникнення аварій та система реагування на них	

Рис. 2. Предметна область екологічного аудиту

Перед проведенням аудиту необхідно: ідентифікувати процеси, використовувані в комерційній діяльності або виробничому процесі об'єкта аудитування; чітко установити цільову спрямованість політики і планів підприємства; визначити компетенцію аудиту, включаючи його структуру і масштаб; розробити процедури, що встановлюють порядок виконання аудиту [5, с. 9-12, 6 с.305-317]. Основні етапи процедури екологічного аудиту представлені на рисунку 3.

Висновки: екологічний аудит характеризується своєю комплексністю з виконанням дослідних і інжинірингових процедур. Значною мірою він важливий на стадії попередньої інвестиції. При розгляді складних інвестиційних програм і проектів екологічний аудит може передбачати екологічну експертизу. Це можна порівняти з фінансовим аудитом, який крупні фірми проводять перед перевіркою фінансової діяльності податковою інспекцією.

Рис. 3. Основні етапи процедури екологічного аудиту

Результати екоаудиту, при правильному використанні розроблених рекомендацій, дозволяють підприємству налагодити виробництво та зменшити негативний вплив на навколишнє середовище. Незалежний екологічний аудиторський контроль в умовах ринкових перетворень набуває функції каталізатора для активізації підприємницької діяльності на принципах екологічно безпечного і сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. *Екологічний менеджмент: учебное пособие / Т. А. Трифонова, Н. В. Селиванова, М. Е. Ильина.* – Москва: Академический Проект, 2005. – 320 с.
2. *Лищук А.А. Внутренний маркетинг как стратегический фактор обеспечения инновационной активности компаний // Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов.* - 2013. - № 6. - С. 19 - 23.
3. *Пахомова Н. В. Экологический менеджмент / Н. В. Пахомова, А. Эндерс, К. К. Рихтер.* – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.
4. *Смирнов Е. Е. Актуальные проблемы экологического аудита / Е. Е. Смирнов // Аудитор.-Б.м...-2004.-N 12.- С. 3-8*
5. *Драган А.В. Этапы и процедуры экологического аудита: учебно-практическое пособие / А.В. Драган – М.: ГОУ ДПО ГАСИС, 2007.- 97 с.*
6. *Екологічний менеджмент. / В. Ф. Семенов, О. Л. Михайлюк, Т. П. Галушкіна.* – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 516 с.

References (BSI):

1. *T. A. Trifonova, N. V. Selivanova, M. E. Ilina. (2005). Ekologicheskii menedjment. [Environmental management]. - Moskva: Akademicheskii Proekt. [in Russian]*
2. *A.A. Lischuk (2013). Vnutrennii marketing kak strategicheskii faktor obespecheniya innovacionnoi aktivnosti kompanii [Internal marketing as a strategic factor in ensuring innovation activity of enterprises]. Izvestiya Sankt_Peterburgskogo universiteta ekonomiki i finansov. N 6. [in Russian]*
3. *N. V. Pahomova, A. Enders, K. K. Rihter. (2003). Ekologicheskii menedjment [Environmental management]. – SPb., Piter. [in Russian]*
4. *E. E. Smirnov (2004). Aktualnie problemi ekologicheskogo audita. [Actual problems of ecological audit]. Auditor., B.m... N 12. [in Russian]*
5. *A.V. Dragan (2007). Etapi i proceduri ekologicheskogo audita. [Stages and procedures of ecological audit]. M._ GOU DPO GASIS. [in Russian]*
6. *V. F. Semenov., O. L. Mihailyuk, T. P. Galushkina. (2004) Ekologicheskii menedjment. [Environmental management]. Kiiv, Centr navchalnoi literaturi. [in Ukrainian]*

Keywords: ecological audit, environmental policy of industrial enterprises environmental reporting.

Ключові слова: екологічний аудит, екологічна політика промислового підприємства, екологічна звітність.

Ключевые слова: экологический аудит, экологическая политика промышленного предприятия, экологическая отчетность.

Рецензент: д. е. н., професор Гончар В. В.